

dalompolitikus vizsgáztatta néhány kortársát és elődjét a magyar önismeret vágyából, hűségéből, a jobbítás igényéből, s ezenközben maga is vizsgázott. Elkötelezett, hűséges, szocialista jövőt óhajtó írónak vitathatatlanul kitűnőre.

Lőrinczy Huba

Szalatnai Rezső: Arcképek, háttérben hegyekkel. Esszék és emlékezések. Bp. 1969. Szépirodalmi K. 373 l.

Aligha lehetne jobb példát találni Szalatnai Rezső könyvének annak igazolására, hogy a táj és a társadalmi környezet nemcsak tárgya az alkotásnak, hanem aktív formáló tényező is, visszahat az alkotó személyiségre, meghatározza fejlődési irányát, érdeklődési körét, sajátos ízekkel, hangulatokkal dúsítja a műveket. Szalatnai esszéi, emlékezései — amelyekben a magyar művelődés utolsó két és fél századának egy-egy kiemelkedő alakját festi — gazdag tényanyaggal tágitják ismereteink körét. Írásainak igazi értéke, lebilincselő érdekessége mégis inkább módszerükben rejlik. Abban, ahogyan tárgyalják nagyjaink kapcsolatát a szlovák és a csehszlovákiai magyar környezettel, a tájjal, a felvidéki városokkal. Ez csak annak sikerül, aki mint Szalatnai, maga is szenvedélyes kutatója, ismerője, szerelmese a tájnak, aki biztosan tájékozódik a helytörténeti adatok között, aki nemcsak irodalomtörténész, hanem a szó legnemesebb értelmében lokálpatrióta, tudós, de költő is, aki haláláig friss élményként őrzi magában városok, folyók, hegyek, erdők és a csallóközi napáldozat emlékét, hangulatát. A gyermek és ifjúkor világának ma is élő közvetlensége teszi képessé a lírai telítettségű átélésre, az előadás személyessége a megjelenítésre, régen múlttá lett helyzetek, pillanatok, szereplők életre keltésére. Ezzel függ össze az is, hogy nem a tárgy és a műfaj egyneműsége fogja össze a kötetet. Hiszen a többségben íróról, költőkről (Petőfi, Madách, Jókai, Mikszáth, Juhász Gyula, Mórícz Zsigmond, József Attila stb.) szóló írásokon kívül megismert Szalatnai mindazzal, amit Bél Mátyásról, Bartókról, Szinyei Merse Pálról, Mednyánszkyról vagy a csallóközi nép életét vászonra vivő Prohászka Lajosról tud. Az arcképek és emlékezések mellett pedig tartalmaz a kötet riportot, képzőművészeti elemzést, kritikát, sőt népszerűsítő ismertét is. Ezért a könyv szerkezeti egységét a közös földrajzi-történelmi-társadalmi háttér, a szlovákiai élettel való kapcsolat teremti meg. A megidézett írók, művészek stb. kapcsolata, de magáé Szalatnaié is. S ez utóbbi oly erős, hogy néha az arányok is eltolódnak: a vázolt arcképből csak egy-egy vonás tűnik

elő, miközben a szerző hosszasan elidőz a maga tájélményeinél, személyes emlékeinél. Szakolcáról, Alsó Sztregováról és környékéről többet tudunk meg, mint Gvadányiról vagy Madáchról. De ha sikerül az egyensúlyt megőrizni a modell és környezetének rajzában, étellel teli kép tárul elénk Szalatnai tolla nyomán. Ilyen a gimnazista Bartók és a korabeli Pozsony vagy az ifjú Petőfi és a koronázó város reformkori világa. Irodalomtörténeti szempontból a Petőfi-tanulmányt, a Mórícz Zsigmondról és a József Attiláról szóló írásokat érezzük legjelentősebbeknek. Kitűnő Fábry Zoltán realista írói portréja és Györy Dezső költői fejlődésének rajza is.

A könyv olvasása közben gyakran támad az a benyomásunk, mintha a szerző valamilyen meghitt társaságban beszélne, ahol lenyűgöző tudásról tanuskodó ismereteit kötetlen modorban, közvetlen hangon adja elő. Ez a közvetlenség — néha szinte anekdotázó, itt-ott népies modor — ad írásainak különös zamatot, eredetiséget. A fesztelen, oldott hangú előadás azonban gyakran enged meg kitérőket, helyenként némi pongyolóságot, sőt pontatlanságot is. Ezért váltott ki vitát a korábban már önálló füzetben megjelent s e kötetben most újra közölt Petőfi-tanulmány is. (Sziklay L. It 1955. 396., Dienes A. ItK 1958. 392.). Kritikai észrevételeinket e vita folytatásának szánjuk.

Petőfinek a szlováksághoz való viszonyát az újabb kutatás eredményeként ma már differenciáltabban látjuk, mint ahogy azt Szalatnai könyve sommásan elintézi. A költő sem volt teljesen mentes a magyar nemzeti nacionalizmus ideológiai hatásától. Szalatnai könyve ragyogó oldalakon keresztül szugesztív előadásban győz meg arról, milyen meghatározó jelentőségű volt Petőfi fejlődésére Pozsony, ahol a költő a legmélyebb nyomor és elhagyatottság infernójából tekintett fel a magyar feudalizmus csillogó világába. De az már túlzás, hogy „Pozsonyban befejeződött a bevezető korszak s megnyílt a teljes élet, az alkotás korszaka”. Hiszen — mint ismeretes — hátra volt még egy újabb kísérlet a színészetrel és az 1843–44-es debreceni tél próbatétele. Pozsony jelentősége és későbbi Petőfi-kultusza sem csökkenne azáltal, ha a negatív tényeket is jobban számon tartanánk. Mert nemcsak *A helység kalapácsa* miatt kapott e városból „ütést” a költő. Az sem áll, hogy „ez volt az egyetlen hang, mely száz év alatt Pozsonyban Petőfi költészetére ellen elhangzott”, mint Szalatnai írja (125.). A pozsonyi *Hirnök*, amelyben *A helység kalapácsát* ledorongoló cikk megjelent, 1845. február 25-én és 28-án közölte Szeberényi Lajos súlyosan elmarasztaló bírálatát az 1844 novemberében megjelent *Versek* c. Petőfi-kötetről. E bírálat

tanáros pedantériával magyarságból „közepes”, népiességből pedig „elégséges” minősítést ad Petőfi verseire. Továbbá: a „száz év alatt” és Pozsonyban zajlottak le azok a durva támadások is, amelyeket a szlovák burzsoá nacionalizmus sajtója intézett megmegújuló rohammal Petőfi és költészete ellen. Itt kell megemlítenünk azt is, hogy a Petőfi-szobrot már jó néhány éve újból felállították a pozsonyi ligetben. A tanulmányból ugyanis úgy tűnik, mintha az még mindig a marhaistállóban volna. A szobor méltó elhelyezése is érzékelteti a demokratikus szlovák közvélemény megváltozását Petőfi körül. Dienes Andrásnak a Petrovics-család genealógiáját tisztázó kutatásai megcáfolták Ferenczi állításait. A Mezősi Károly által kikutatott redemptus-nemesség sem igazolja Ferenczi álláspontját, mint ahogy az Szalatnai tanulmányából következnek (69.). Az anekdotázó hajlammak tesz engedményt Szalatnai, amikor előadja Paskay legendáját Petőfi 1848. március 25-i pozsonyi látogatásáról, és pedig úgy, mintha az valóban megtörtént volna. Csak a végén jegyzi meg, Lukácsy Sándorra hivatkozva, hogy Paskay jegyzetei „légből kapottak”. A könyved, fesztelen előadás készíti a szerzőt arra, hogy néha engedjen egy-egy stílári ötletnek akkor is, ha emiatt a tudományos igazság szenved csorbát. Mikszáth szülőföldjéről mondja Szalatnai: „Mint egy kapu, úgy nyílik ki ez a vidék az Alföld felé, le a Dunához, Pestig. Egyesek útja volt a fiatal íróknak a fővárosi érvényesüléshez” (810.). Holott Mikszáth útja az első pesti próbálkozás kudarca után éppen nem egyenesen, hanem a szegedi kerülettel vezetett csak a fővárosi sikerhez. Ellentmondásra ingerel, mert igazságtalanul általánosító Szalatnainak az a megjegyzése is, hogy „a századvég magyar írói... másról beszéltek, nem saját korukról, legkevésbé törekedtek valódi emberábrázolásra és a környezet hiteles képre” (166.). Justh Zsigmondról — akinek 1889-es *Naplójáról* szólva festi Szalatnai az idézett helyzetképet a századvég magyar irodalmáról — jogosan állapítja meg, hogy „nem tartozott a hangulatmuzsikálók közé”, de nem lehet oda sorolni Tolnait, Iványi Ödönt, Csiky Gergelyt és a 80-es évek realista igényű novellistáit sem, akik pedig mind a „századvég magyar írói” közé tartoznak. Még Mikszáth is kárt szenved, pedig őt Szalatnai kiemeli az elmarasztaltak kategóriájából azzal az indoklással, hogy regényei későbbiek Justh naplójánál. Ezzel viszont Mikszáthnak az 1889-et megelőző írásai, realista valóság- és emberábrázolásra törekvő elbeszélései kerülnek hátrányos megvilágításba. Befejezésül még egy példát kell idéznünk a megalapozatlan általánosításra. A szerző gondolatmeneté-

ből az következik, hogy Reviczky költészete európai és hazai mértékkel mérve is korszerűtlen volt. Mert — Szalatnai szavai szerint — Reviczky „menekült a városba... költői magatartását Budapesten szerezte”. Pedig „akkor már az európai érzékenység Reviczky útjával ellentétes vonalon járt: városból vidékre sietett... a parasztság és a proletariátus fűtötte már a költők izgalmát” (146.). Ez a tétel a 80-as évek Európájára sem áll, még kevésbé a magyar viszonyokra. Hiszen Reviczky korának haladó magyar lírája éppen a városi, polgári életérzés kifejezése révén válhatott korszerűvé, ellentétben az Arany-epigonok provincializmusával. Reviczkynek nem hibája, hanem erénye az, hogy „nem csábította a falu”. Helyes ösztönnel azt az utat választotta, amely később, a századfordulón majd Adyt vezeti el a parasztság és a proletariátus valóságos érdekeinek felismeréséhez.

Részletkérdések ezek s a Szalatnai által rajzolt arcképek valóságát, könyvének tudományos értékét nem, vagy alig érintik. Átsiklani felettük mégsem szabad.

Csukás István

Szabó Ede: *A műfordítás*. Bp. 1968. Gondolat K. 344 l.

Bár a szerző a műfordítás terjedelmes problematikájának minden jelenségét érinti, magyarázza, bírálja, s prózai és verses példákkal illusztrálja, könyvét csak kísérletnek, vázlatnak, tanulmánynak minősíti. Nem tankönyvet írt műfordító-jelölteknek, sem tudományos rendszerezést irodalomtörténészeknek, nem érezte feladatának a leltárkészítést sem. Az érdeklődő olvasókkal akarja megismertetni a műfordítás elvi és gyakorlati kérdéseit, vázlatos történetét és kiváló műfordítóink munkásságát, hogy a magyarul megszólaló idegen művekben jobban élvezhessék „a fordítói művészet izgalmas szépségeit, buktatóit és remekléseit”. A könyv terjedelme s a szerző elgondolása kizárja a „valamiféle teljességre törekvést”, s a főbb vonalakban csoportosított fordításirodalmi ismertetést Szabó Ede „egyszempontú dióhéj-irodalomtörténet”-nek nevezi.

A *Halotti Beszéd* után ismerteti a himnusz- és legendafordításokat, kiemeli nevezetesebb kódexeinket, foglalkozik a latinizmusokkal, összehasonlít, bírál. Az *Érdy-kódex* fordítójáról, a Karthauzi Névtelenről megállapítja, hogy a magyar műfordítás történetében az első nagy egyéniség. A biblia- és zoltárfordítások tárgyalásánál minden fontos munkára van jellemző saját szava vagy nevezetes kritikusoktól idézete. Megállapítja értékeit és hiányosságait, fogyatékosságait a